

idő? a történelem?) szemléletében mi nyugtat eny-nyire? Talán az örök újjászületés rendje: „Néztem a patakot, azt gondoltam, megnyugszom. / Gomolygó felhők kergették a víz tükrén egymást, / vihar előttiek. Aztán a vízbe hullt egy-egy száraz / ágdarab. Vagy falevél. Hosszan, idegesen / remeg, gyűrűzik a víz. Várni kell, míg / lecsillapodik, míg új képet emel

tükrére az idő” (*Vihar előtt*). Talán az elmúlásban megsejtett remény: „a nyugalomnak, a szépségnek ezt a / kábító, édesen csorgó, hűsítő és frissítő, mézédés / nedvét, olyan volt, olyan érzése, mintha épp / ilyen volna a teljes megsemmisülés, a feloldódás, / mintha ilyen volna, amitől még úgy fél, / maga a halál” (*Olyan érzés*).

UDVARDY ZOLTÁN

Filip Tamás: Album

Magyar Napló – Írott Szó Alapítvány, 2015

UDVARDY ZOLTÁN (1964) Budapest

„Valaki önéletrajzot ír öt perccel a halála előtt.” Nem sokat rágcsálja a tollat. Filip Tamás határozott mozdulatokkal vázol föl gyermekkort, élő és képzelt állapotokat, padláson lakó szellemet, átélt és az apától, nagyapától megörökölt történelmi pillanatokat. Közben új verseskötetén át összeáll a költői életművet is összegző curriculum vitae, megtudjuk: a fent idézett versben (*Elveszett visszavágó*) szereplő, sajátos helyzetben önéletrajzot író valaki „állásinterjúra készül”, és „az állást meg fogja kapni”.

A gyűjteményes kötet mindig egyfajta számvetés. Rögtön bele is fut egy tisztázandó történetbe. Az „Ábel-ügyet” Káin szemszögéből írja le, a végzettségnek azzal a már-már derűs szemléletével, amely gyakran Kemény István sorait is jellemzi. Neki is ajánlja a verset. A *Szentírásból* ismert tájak otthonosak Filip lírájában, ám ezek a természeti képek hátborzongató kirándulások háttérként jelennek meg. Kanyonok végtelene invitál kirándulásra. „Ideges táj ez”, kevés állattal. Paul Celan és József Attila vizes síkságai ötlenek föl, ám itt minden út törmelékeny, „és sokáig tart minden bal eset”. Az ember viszont makacs társa, pusztulásában is része ennek a haldokló természetnek: „Fuldokló lavinában csúsztam együtt egy egész fenyőerdővel” (*A közeledő jelen*). Az is előfordulhat, hogy „megtalálja Waldenét”, ahol a Teremtő tervét szolgálja az „erdőzaj, vadak szerelme”. Ahol „maga-sütötte kenyerét emészti lassan”, és „szobájából tisztaság tódul kifelé, az éjbe”.

A helyzet nem reménytelen, „vannak Zágonok mindenki életében” (*Saját Zágon*). Ám ezek a tájak az „egyre szűkebb főutcával / egyre porosabb jegegyékkel / egyre üresebb templomi padsorokkal” egyre reménytelenebb vágyakat fejtenek ki az egy-

kori bujdosóéhoz képest is. A Mikes-parafrázisban az emlékezőknek „csak álmukban zúg / a fenyves”. Saját Zágon, saját Walden. Egyértelmű, hogy Filip a „vándor és a bujdosó” közül (*Prohászka*) melyik szerepet választja.

A magyar bujdosó elődei a belső kiüresedés vagy a társadalom meg nem értése, esetleg üldözése miatt keresték a természetet. Most a mind átvitt értelemben, mind valóban is elpusztított környezet elől menekül a költő a belső, dús vadonba. Filip alanyi költő egy végletekig tárgyiasult világban.

Szívesen oldja ezt a kontrasztot némi hátborzongató derűvel: „Szeretem ezt a vágóhidat” (*Megváltás kicsiben*). Utóbbi sort a nyolcvanas évek derekán írta le. A diktatúra speciális helyzeteket teremt: tegeződést a „fővágasmesterrel”, hallgatást. A kádári, puhának mondott diktatúrát jellemzi a költő másik emlékképe is, hogy egy férfi, aki „civilben őrnagy”, a forrongó Lengyelországról kérdezget a buszon, a fiatalokat provokálva. Szintén erre az időszakra kanyarodik vissza az a vers, amelynek címben is megjelölt időpontja (*Mephisto Nyírmadán, 1981. szeptember 8.*) nyilván összefüggésben áll a költeményben egy regénye címével is megidézett Hajnóczy Péter halálával, amely 1981. augusztus 8-án következett be. A vers mégis a *Mephistóról* szól, a film befogadásának élményéről és a két diktatúra közötti párhuzamról. Meghalt valaki, de egy filmélményről beszélünk.

Ahogy Filipnél ennek fordítottja is megtörténhet: nagyapja halála megzavarta őt az olvasásban (*1969*). Gyermek volt még, „a férfiakkal is csókolommal köszöntem”, ám a közeli rokon elhunytának hírére való extrém reagálás így is kifejezi a halállal kapcsolatos emberi tehetetlenséget. Filip markáns

apa- és nagyapaképe a történelem folyamatában való megértését, megélésének lehetőségeit is felvillantja. A diktatúrákban, a közelmúlt agylágyulást előidéző elnyomatásában a költőt az emberi rejtvény érdekli, „megszállókat / üdvözlő beszédeik (amelyek idővel tananyaggá is /válhatnak)” (*Az emberi rejtvény érdekli bennük*).

Az időt ennél is tágabb perspektívákban szemlélő költő figurái néha Hamvas *Karneválját* idézik fel, a monumentális magyar nagyregény több száz éven keresztül más néven, más szerepben, de mégis azonos tulajdonságokkal fel-felbukkanó szereplőivel. Danaidák mossák szennyesüket a patakban, ahol egy felborult csónak utasai közül egy fiú vízbe fullad (*Egy függőhíd*) – és aki átkel mindefölött, a hídon, örül, hogy a fák közé átjutva vizelhet végre. A függőhíd, korábbi kötetének címeként is, jellemző motívum Filip lírájában. Nem bevezet vagy beavat, hanem átkel a többnyire túlvilági, hidegletű tájak felett. Nem guru, hanem idegenvezető.

A függőhíd alatt mintegy mellékesen megesett halálózás Brueghel *Ikarusát* is felidézi (a szárnyas mondahős egy szépen megfestett idill egyik sarkában, szinte észrevétlenül vész vízbe), a valós történet mintegy mellékszálón fedezhető fel. Filip költészetének fontos, visszatérő motívuma a festmények, közelebről a műgyűjtés, műpártolás világa (*Egy Galimberti-vászon, Szájjal és lábbal, Egy fiók*). Megint csak kérdéses, hogy a versben vajon véletlenül alku-szik-e a költő éppen a tragikus sorsú, a magyar 20. századot maga és felesége végzete által oly plasztikusan megjelenítő Galimberti Sándor egyik művére.

Mint egy korábbi kritikusa is leírta már, nem könnyű prédák Filip versei. Olyanok, mint a morcos utazó, aki ritkán beszél, pedig sokat tud. Nem idegen, hanem hazatérne, nem vándor, hanem bujdosó:

„Köszönsz. Nem hallja meg. Megint / köszönsz. Kicsit hangosabban. Meghallja, de / nem viszonzozza. [...] kapukon zörgetsz, szóba sem / állnak veled, rendőrrel fenyegetnek [...] Aztán innen is / menekül, hátán batyujával, / s mintha pontonhídon szaladna, / iszamos bálnahátakon tapos” (*A horror vakui*). Nyomasztó, mégis izgalmas költői látomás, mondhatnánk. Valaki visszatér a városába, ahol nem akarják megismerni, visszafogadni. A település mellett húzódik meg egy öböl, teli bálnahullákkal. Fölötte kávéház terasza. A hazatér, majd otthonról is távozni kényszerült menekülő kínjában a bálnatesteken kezd el futni az öböl belseje felé, halott cetek hátán. A bálnák is menekülnek, az ő menekülésük rendeltetészerűen vezet a pusztulásba – mint Galimberti Sándor és felesége, a szintén híres festő, Dénes Valéria futása Franciországból. Profanizálás lenne a kontinentst a tenger felől ostromló menekülteket emlegetni, mégis, a civilizációs csapdahelyzet és az egyén egyre determináltabb, beszűkültebb menekülési útvonala ismerősnek tűnik.

Egy haikujában írja: végül mégis hazatér. „Sólymuktól gilisztákhoz / Rozsdás repülön.” És a vásznakra majd vitorlákat fest. Annyian írnak mostanában csapnivaló haikukat, hogy az ember gyanakodva veszi kezébe, ha ezzel az alcímmel látja el néhány sorosait az alkotó. A kötetben található, *Gyöngykavics* című huszonkét kis műre üdítő kivételként szolgál. Találkozunk más, a kötöttebb formát próbáló kísérlettel is a szinte kizárólag prózaversekből álló gyűjteményben. Ilyenkor tűnik fel, hogy a többi vers elvileg szabadon éli világát. Mégis, líraiságuk, a témához való kötöttségük, a fegyelmezett szűkszavúság a klasszikus szerzőket idézi.

KEMSEI ISTVÁN

Marsall László: A világba ágazó ember

Széphalom Könyvműhely, 2015

Van valami az intimitást kulcslyukon át megsértő magatartásból, amikor egy-egy nagy formátumú alkotó hátrahagyott műveivel hoz bennünket össze a megmaradottak kíváncsisága. Hiszen amit látnak-olvasunk, annak idején azért nem került ki a

fényre, mert a költő szándékai szerint (még/már) nem tartozik a nyilvánosságra. Oka lehet annak, hogy miért nem. Remekmű ugyanis ritkán kerül elő a fiókok mélyéről. Ha kellőképpen tapintatos lenne az utókor, akkor tudomásul venné, hogy ami éve-